

**KAPRONCZAY KÁROLY:
FEKETE SÁNDOR (1885–1972)¹**

Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai, Gazda István vezetésével, közreműködött: Szállási Árpád

Fekete Sándor professzor két jelentős vonatkozásban írta be nevét a magyar orvostörténelembe: mint Tauffer Vilmos nyomdokain haladó kiváló nőgyógyász és mint a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum első igazgatója, aki e fontos megbízatás mellett több kitűnő orvostörténeti munka szerzője volt. Még 1969-ben mondta a vele készített interjúban:

„Annak a nagy nemzedéknek voltam a tanítványa, amelyekhez Tauffer Vilmos, Korányi Sándor és még annyi más kiváló orvostudós tartozott. Nekem megadatott az, ami igen sokat ér az életben, tanítványa és kortársa lehettem a legnagyobbaknak, személyesen ismerhettem azokat, akiknek életműve ma az orvostörténészek kutatómunkájának tárgya.”

1885. január 9-én született Nagyváradon, ahol középiskolai tanulmányait is végezte. Útja innen a budapesti Tudományegyetem orvosi karára vezetett, ahol már másodéves hallgatóként pályadíjat nyert az élettan tárgyköréből. Ezért tanulmányainak befejezéséig Mária Terézia ösztöndíjban részesült, de már negyedéves medikusként Tanagl Ferenc élettani intézetében asszisztensként működhetett. Tanulmányait mindvégig kitűnő eredménnyel végezte, így 1908. március 14-én kitüntetéssel avatták orvosdoktorrá.

Orvosdoktori oklevelének megszerzése után Klug professzor I. sz. Élettani Intézetben dolgozott és itt írta a Balogh-ösztöndíjjal kitüntetett figyelemre méltó tanulmányát a zsír felszívódásáról. Egy esztendő múlva – 1909-ben – már Tauffer Vilmos munkatársa a II. sz. Szülészeti Klinikán, ahol 1921-ig működött. Közben – az első világháború alatt – katonai szolgálatra hívták be. Rövid harctéri szolgálat után az egyik hátországi katonai kórház parancsnoka lett ezredorvosi beosztásban. 1921-ben a Poliklinika Nőgyógyászati-szülészeti osztályának élére állították és irányítása alá került a főváros egyik legnagyobb ilyen jellegű osztálya, ahol évente közel háromezer beteggel foglalkoztak és közel 500 szülést vezettek le. Működésének első időszakáról a ‘Három és félezer nőgyógyászati műtét’ című tanulmányában számolt be 1932-ben az Orvosi Hetilap hasábjain. A műtétek száma 1955-re huszonötezerre emelkedett.

Poliklinikai kinevezése után egy esztendővel magántanári képesítést szerzett a szüléset és a nőgyógyászat élettana tárgyköréből, így heti három órában foglalkozott orvosokkal. Tudományos munkásságának alapján 1927-ben a szegedi, 1929-ben a budapesti, 1930-ban pedig a debreceni orvostudományi kar szülészeti-nőgyógyászati klinikájának élére javasolták, míg 1935-ben a pesti egyetem orvostanári kara megbízta három esztendőre helyettes vizsgáztatónak a szüléset-nőgyógyászat tárgyköréből. Ebben az évben nevezték ki a Poliklinika élére is, amelynek igazgatói tisztségét első nyugalomba vonulásáig betöltötte. Közben jelentős szerepet vállalt a magyar orvosi közéletben: 1921–1924 között a Budapesti Kir. Orvosegyesület jegyzője, később ellenőre, a Magyar Gynekológiai Társaság titkára, elnöke és díszelnöke volt, miközben számos

¹ Forrás: Kapronczay Károly: Fekete Sándor (1885–1972). = Orvosi Hetilap, 1977. pp. 813–814.

külföldi társaság választotta meg levelező és tiszteletbeli tagjának. Ezzel egy időben a nívós *Excerpta Medica* referáló folyóirat nőgyógyászati sorozatának lett állandó munkatársa, így jelentős szerepet játszott a magyar szakirodalom nemzetközi népszerűsítésében is.

A második világháború alatt mindvégig kórháza élén állt és politikai meggyőződését bizonyítja, hogy 1944 végén megtagadta kórházának Budapestről való kitelepítését. 1946-ban címzetes egyetemi tanárnak nevezték ki. 1952-ben elnyerte a Kiváló orvos címet, 1955-ben pedig a Magyar Tudományos Akadémia megítélte számára az orvostudományok doktora fokozatot. Az egykori Poliklinika – ma a Szövetség utcai kórház – éléről 1963. október 4-én vonult nyugalomba, de már 1964. február 1-jén reaktivizálták és kinevezték a szervezés alatt álló Semmelweis Orvostörténeti Múzeum igazgatójának.

Tudományos munkássága a nőgyógyászat egész területét felölelte. E téren életműve közel félezer cikk, tanulmány és könyv, amelyek közül az első jelentős nemzetközi elismerést az 1929-ben magyarul és németül egy időben kiadott – később több kiadást is megért – ‘A női nemző szervek működése és hatása a szervezetre’ című könyve aratta. E művet különben a Budapesti Kir. Orvosegyesület 1931-ben a rangos Balassa-jutaloméremmel tüntette ki. Elsőnek alkalmazta Korányi Sándor eredményei alapján a só- és vízszegény diétát a terheseknél, míg a nőgyógyászati gyulladások kezelésében bevezette a kalcium terápiát. Ugyancsak a maga korában jelentősnek számított a legkevesebb veszéllyel járó, ún. Fekete- féle „N₂O narcosis technika” nőgyógyászati műtétek esetében. A szülés mechanizmusáról, a petefészkek működéséről írott tanulmányai és kutatásai új irányzatot nyitottak a nőorvoslásban. Munkásságának ilyen vonatkozásait ismerteti a Martius–Halban–Seitz: *Biologie und Pathologie des Weibes* VII. kötete.

A Semmelweis Orvostörténeti Múzeum élén új korszak kezdődött életében és tudományos munkásságában. Élete utolsó évtizedében fogott az orvostörténelem műveléséhez, de nem afféle „öreguras időtöltésként”, hanem az élő orvostudomány szolgálatában eltöltött évtizedek tudásával és tapasztalatával maga mögött nagy érdeklődéssel fogott a rokon területek vizsgálatához és az orvostörténeti kérdések tanulmányozásához. Hitte, hogy a jövő világát, lényegét csak a múlt letisztult modelljén lehet tanulmányozni, a fejlődés törvényszerűségeit így sokkal inkább megismerhetjük mint a jelen hétköznapjainak egyszerű általánosításával.

A nagy tudású szülész-nőgyógyász és az orvostörténész tevékenysége összhangban áll munkásságában. Első orvostörténeti jellegű munkáját még 1947-ben, az évi Semmelweis-ünnepségen mondta el a felfedezés centenáriuma alkalmából. De Semmelweis maradt végig kutatásainak igazi tárgya, vele foglalkozott a legtöbbet. Arra törekedett, hogy egy kevésbé romantikus, de igazibb Semmelweis-kép alakuljon ki. Tisztázta Semmelweis szerepét az 1848-as forradalomban, megvizsgálta a Semmelweis doktrína előzményeit és helyét az egyetemes orvostörténelemben, majd a bábaképzés fejlődését kutatta, végül nagy mesterének, Tauffer Vilmosnak életműve kötötte le. Semmelweis és Tauffer, a történelmileg megítélt nagy előd és a nagyra becsült mester voltak életének példaképei. Éppen ezért foglalkozott szívesen munkásságuk kutatásával és ezen a téren maradandót alkotott. Igaz, sohasem tért el igazi szakterületétől, a nőorvoslás történeti vizsgálatától, sohasem engedte meg magának, hogy kontársággal vádolhassák a későn választott orvostörténelmi kutatásaiban. Ezért is tekintette élete utolsó nagy ajándékának a halála előtt nem sokkal előbb megjelent Tauffer Vilmos-monográfiát. Orvostörténelmi munkásságát a Magyar Orvostörténelmi Társaság Weszprémi István Emlékéremmel tüntette ki,²

² Fekete Sándornak az Orvostörténeti Közleményekben megjelent főbb publikációi (– a szerk. összeáll.):

Fekete Sándor: Semmelweis felfedezése, Gordon és Holmes nézetei a gyermekágyi lázról. = Orvostörténeti Közlemények 46–47 (1968) pp. 27–33.

Fekete Sándor: Semmelweis és a bécsi forradalom. = Orvostörténeti Közlemények 46–47 (1968) pp. 165–175.

Fekete Sándor: Tauffer Vilmos (1851–1934). = Orvostörténeti Közlemények 51–53 (1969) pp. 127–142.

Fekete Sándor: A báboktatás története Magyarországon. = Orvostörténeti Közlemények 55–56 (1970) pp. 175–186.

Fekete Sándor: Semmelweis felfedezésének története: a tan kialakulása. = Orvostörténeti Közlemények 55–56 (1970) pp. 191–199.

Fekete Sándor: Adatok Semmelweis pesti tanárrá jelöléséhez. = Orvostörténeti Közlemények 55–56 (1970) pp. 233–234.

de ennél nagyobb ajándéknak és elismerésnek tartotta – ahogyan többször is mondta – azt, hogy Semmelweis szülőházának és hamvainak „őrzője” lehetett, ami egy szülész számára a legnagyobb tisztesség az életben.

Már súlyos beteg volt, amikor 1971 végén végleg nyugalomba vonult. 1972. szeptember 15-én hunyt el Budapesten.